

УДК 099.5:027.7:378.4(477.85-21)

М. Б. Зушман,

кандидат філологічних наук,

директор Наукової бібліотеки

Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича,

вул. Лесі Українки, 23, м. Чернівці, 58008, Україна,

тел.: (037) 258 47 60

e-mail: m.zushman@chnu.edu.ua

КОЛЕКЦІЯ «БУКОВИНЕНЗІЯ» ЯК ОДНА З ПЕРЛИН НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

У статті розглядається краєзнавча складова Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, а саме колекція «Буковинензія», що має загальнодержавне значення. Краєзнавство є одним з провідних напрямків пошукової й інформаційної діяльності Наукової бібліотеки Чернівецького університету. «Буковинензія» – це документи, які стосуються університету, рукописи, праці видатних науковців, що були пов'язані з Буковиною та Чернівцями, краєзнавчі календарі, підшивки газет різними мовами: німецькою, румунською, польською, а також підшивки «Буковини» – першої україномовної газети в Чернівцях.

Ключові слова: Буковинензія, колекція, відділ, бібліотечна справа, періодика.

Краєзнавство є одним з провідних напрямків діяльності бібліотек, і це – характерна риса нашого часу, коли українське суспільство приділяє значну увагу вихованню патріотизму, знанню вітчизняної історії та літератури. Здобута Україною незалежність і побудова суверенної держави обумовили реорганізацію бібліотечної діяльності, в тому числі й краєзнавчої. Виникли об'єктивні умови для відродження кращих традицій українського бібліотечного краєзнавства, значно підвищилась роль бібліотек у відновленні історичної пам'яті народу, становленні його національної свідомості, вихованні гідності й справжнього патріотизму. Краєзнавча робота стала не декларованим, а насправді пріоритетним напрямком діяльності бібліотек.

НБ ЧНУ є однією з найстаріших і найцінніших бібліотек України. Особливий історичний шлях пройшла книгозбірня від Крайової бібліотеки до Наукової бібліотеки ЧНУ, який наклав свій відбиток на специфіку та оригінальність фондів. Це пов'язано з особливостями історичної долі Буковини. В центрі ідеї формування бібліотеки було створення відділу і фонду «Буковинензія» та комплектування книгозбірні примірниками буковинських видань. З 1986 р. – це колекція «Буковинензія» у відділі рідкісних та цінних книг (тепер рідкісних книг та рукописів).

Книга – це найважливіший літопис часу і джерело інформації, найцінніший здобуток людського розуму, вона формує світогляд, розширює обрії знань, зберігає думки, почуття і досягнення цілих поколінь. У «Повісті минулих літ» зазначається, що «... книги – мов ріки, які наповнюють собою увесь світ; це джерело мудрості, в книгах – бездонна глибина; ми ними втішаємося в печалі, вони – узда для тіла й душі. В книгах – світило мудрості...» [2, с. 105]. Книги, зібрані за майже 165 років існування університетської бібліотеки мають свою неповторну історію, свою особливу долю.

Яскравим прикладом значущості книжкових фондів бібліотеки Чернівецького університету, вже з перших днів його існування, є найперші журнали обліку роботи бібліотеки університету. Зокрема, у «Журналі обліку видань, замовлених користувачами», знаходимо запис датований 7 жовтня 1875 р. (через 3 дні після відкриття університету), а в «Журналі обліку видачі літератури за запитами за межі бібліотеки за 1875–1876 рр.» є записи передачі книг у редакцію «Czernowitzer Zeitung», крайовий «Landes-Prezidium» тощо.

Слід зазначити, що книги, записані в перших облікових журналах, мають класифікаційні індекси, тобто, як тільки видання надходило в бібліотеку, його відразу систематизували за відповідною галуззю знань, адже ще для Крайової бібліотеки професор гімназії, майбутній фундатор статистичної науки Австрії Адольф Фікер [4] та професор математики вищої технічної школи Відня Йозеф Колбе [3, с. 5] розробили систематичну таблицю класифікації книг, а Іон Сбієра та Йоган Полек дещо пізніше вдосконалили [5, с. 230].

Газета «Буковина» від 24 грудня 1896 р. (8 січня 1897 р.) відзначала: «університетська бібліотека в Чернівцях набула за час свого існування [...] книжок на суму 150452 зр. Тепер обіймає 70922 томів, 38578 менших брошур, 1496 зошитів і 3569 подвійних примірників – отже разом 114565 штук» [1, с. 5].

Колекція «Буковинензія» формувалась і пройшла свій шлях починаючи від Landes Bibliothek до НБ ЧНУ, значною мірою завдяки зусиллям фундаторів та видатних буковинських вчених – істориків, археографів, мовознавців, що були серед її перших бібліотекарів і передавали в дар бібліотеці свої особисті архіви та колекції, поступово поповнюючи фонди, здебільшого подарованими книгами. У той час Північна Буковина і Чернівці входили до складу Австро-Угорщини, і мовою викладання та діловодства в університеті на трьох факультетах – теологічному, юридичному та філософському – «Законом про відкриття Чернівецького імператорського і королівського університету імені Франца Йосипа» від 31 березня 1875 р. було визначено німецьку мову, а тому і більша частина книжкових надходжень була, відповідно, німецькою мовою.

Яскравим прикладом формування фонду може слугувати факт передачі (дарування) приватної книжкової книгозбірні від доктора М. Зотти, одного з перших ініціаторів створення Крайової бібліотеки, зокрема, він передав до наших фондів добірку книг з правознавства – 200 томів. Подібна практика стала до-

брою традицією в подальшому. Зокрема, колишніми директорами бібліотеки в фонди було передано значну кількість рідкісних краєзнавчих видань.

Євсебій Попович (ректор університету 1880–1881 рр.) – перший директор бібліотеки (1861–1875), професор історії Церкви та церковного права. Не один рік працював деканом теологічного факультету. У фонді відділу зберігаються його друковані видання і рукописи серед них: загальна історія церков, стан церков в роки першої світової війни, по теорії ортодоксальної догматики.

Карл Райфенкугель, який виконував роботу і директора, і головного хранителя книг, і бібліотекаря (1875–1903): його праці присвячені історії нашої бібліотеки, інструкцій використання копій книг.

Йоган Полек, видатний історик, директор бібліотеки (1903–1912): його праці в основному присвячені історії Буковини, історії монетного двору в Садгорі.

Фрідріх Баумгакл (1913–1919), який також працював директором бібліотеки: його праці висвітлюють значущі періоди розвитку бібліотеки та їх статистичні дані.

Тоді ж, в австрійський період, на факультетах почали формуватися бібліотеки семінарів, які пізніше, в 1932 р. стали структурними підрозділами університетської бібліотеки, а в 1949 р. їхні фонди перевезли до основного приміщення книгозбірні. Тому на багатьох примірниках можна побачити печатки бібліотек семінарів. До речі, книгозбірня в цей час обслуговувала не тільки викладачів і студентів, але й усе місто. Це було обумовлено при передачі «Landesbibliothek» до університету.

Чернівецький університет декретом короля Фердинанда I від 1 жовтня 1919 р. оголошено румуномовним. Починаючи з того часу і аж до 1940 р. бібліотека поповнювалась переважно румунськими виданнями. Першим директором університетської книгозбірні в румунський період історії став доктор теології Н. Котлярчук, який на той час мав 18-ти річний стаж бібліотечної роботи. Він подарував бібліотеці видання, які присвячені вивченню румунського населення Буковини.

Костянтин Мандичевський (роки його керівництва бібліотекою 1923–1930) залишив нам у спадок методичні рекомендації по обслуговуванню читачів, а саме введення в бібліотеці читацьких квитків та ведення формулярів на видачу літературу.

Євген Пеунел (1930–1940), будучи директором бібліотеки, робив акцент на культмасову роботу, про що свідчать примірники його праць у нашому відділі.

Місто Чернівці стало визначним культурним центром, що притягував увагу всіх румунських письменників; вони надсилали новинки румунської літератури, що переходили у власність бібліотеки університету. У відділі є повні тогочасні видання творів румунських класиків Г. Александреску, Б. Хиждеу, Г. Асакі, І. Редулеску, І. Славича, В. Александрі, М. Емінеску та багатьох інших, а також книги з румунського мовознавства і фольклору.

Австро-Угорська та Румунська періодика того часу складає величезний об'єм періодичних видань українською, польською, молдавською, німецькою, румунською, єврейською та іншими мовами, прикладами яких є «Allgemeine Zeitung» (Загальна газета), «Der Abend» (Вечір), «Agriculatoriul» (Землероб), «Angestellten-Zeitung» (Газета для службовців), «Bukowinaer Beamten-Zeitung» (Газета для чиновників), «Gemeinde Zeitung» (Газета громади) «Bucovina» (Буковина), «Bukowinaer Deutsche Zeitung» (Буковинська німецька газета), «Bukowinaer Nachrichten» (Буковинські відомості), «Bukowinaer Post» (Буковинська пошта), «Bukowiner Schule» (Буковинська школа), «Bukowinaer Volks-Zeitung» (Буковинська народна газета), «Bukowiner Bote» (Буковинський листок), «Bukowiner pädagogische Blätter» (Буковинські педагогічні листки), «Bukowiner Volksblatt» (Буковинський народний листок), «Czernowitzer Presse» (Чернівецька преса), «Czernowitzer Tagblatt» (Чернівецький щоденний листок), «Unirea», «Gazeta Bucovinei», «Gazeta Polska», «Deșteptarea», «Buletinul Comunal», «Czernowiecka gazeta polska», «Czernowitzer deutsche Tagespost» (Чернівецька пошта німецькою мовою), «Junimea literara» (Джунімя літераре) («Літературна юність»), «Djablica» (Зяблик), «Codrul Cosminului» (Козьминський ліс), «Monitorul Bucovinei», «Buletinul Bucovinei» (Бюлетень Буковини), «Glasul Bucovinei» (Голос Буковини), «Unirea nationala» (Національна єдність), «Lumina» (Промінь), «Foaia oficială a Mitropoliei Bucovinei», «Борба», «Буковинские ведомости», «Будяк», «Буковина», «Відродження», «Гасло», «Земля», «Каменярі», «Народний голос», «Нова Буковина», «Рідний край», «Самостійна думка», «Українська ластівка», «Університетський вісник», «Час» та багато інших.

Також у фонді можна побачити праці ректорів університету Фрідріха Кляйнвехтера (1882–1883, 1893–1894), який двічі обирався ректором, був почесним громадянином міста Чернівці, відомим економістом, викладачем Чернівецького університету 1909–1911 рр.; Володимира Репти – ректора університету австрійського періоду (народився на Буковині, був багатолітнім митрополитом Буковини і Далмації); Костянтина Поповича – ректора університету австрійського періоду; Йозефа Шумпетера – першого бібліотекаря Карла Райфенкугеля; Іона Ністора – історика Буковини і Румунії, політичного і державного діяча Австро-Угорщини і Румунії, академіка Академії Наук Румунії, науковця, педагога, ректора румунського періоду; Максиміліана Гакмана – доктора права, професора, громадського діяча, сенатора румунського парламенту, ректора румунського періоду Євсебія Поповича; Сидора Воробкевича; Василя Сімовича та ін.

Значна кількість наукових та науково-методичних праць викладачів чернівецьких реальних шкіл, гімназій та університету займають гідне місце в краснорічній колекції. Варті уваги і праці видатних істориків Раймунда Фрідріха Кайндля (визначний буковинознавець), Фердинанда Ціглауера (42 роки від-

дав роботі в Чернівецькому університеті, почесний громадянин міста Чернівці), знавців слов'янської філології Омеляна Калужняцького, Степана Смаль-Стоцького, румунського мовознавця Секстіла Пушкаріу, математика Ганса Гана, правознавця Євгена Ерліха (всесвітньо відомий науковець-юрист) та багатьох інших відомих вчених. Ці книги цінні ще й тим, що на багатьох з них є рукописні помітки авторів та особисті екслібриси. На полицях фонду займають належне місце рукописи видатних науковців нашого краю, що містять багато ненадрукованих, і навіть не досліджених документів. Вони виконують не лише меморіальну функцію, а й є науковою базою досліджень. Серед них рукописи Раймонда Кайндля, Євгена Козака, Карла Райфенкугеля, Гакмана Максиміліана, Фрідріха Баумгакла, Зенона Кузелі, Ореста Тарангула, Є. Ісopesкула та інших. Крім того, у відділі зберігаються рукописні варіанти журналів, статистичні протоколи, особові справи студентів, промови ректорів, документація університету та рукописні каталоги.

Сучасна Буковина також широко представлена у фондах відділу працями науковців нашого університету та видатних діячів краю: відомого буковинського науковця, доктора історичних наук, професора Василя Ботушанського; доктора історичних наук, професора Петра Брицького; доктора історичних наук Олександра Добржанського; Нестора Мизака – історика-дослідника; Марії Никирси – архівіста, краєзнавця, перекладача, науковця; Миколи Гуйванюка – кандидата історичних наук; Тамари Марусик – професора, проректора ЧНУ; Надії Бабич – українського мовознавця, кандидата філологічних наук, професора; Сергія Осачука – кандидата історичних наук, перекладача, громадського діяча, почесного консула Австрії в Чернівцях; Михайла Чучко – українського історика, етнографа, доктора історичних наук, професора та багатьох інших.

Отже, 90-й відділ «Буковинензія» один з найцікавіших відділів, що відображає історичний та культурний розвиток буковинців. Основне його призначення – дати користувачам якомога повнішу інформацію про суспільно-політичне, культурне, духовне, релігійне, мистецьке життя і творчість наших співвітчизників, розкрити роль багатонаціонального населення Буковини в світовій культурі, а також життя українського слова, української думки в світовому співтоваристві. Колекція «Буковинензія» є найціннішим скарбом краєзнавчих фондів НБ ЧНУ.

Склад фонду відображено у системі карткових каталогів і картотеках бібліотеки, відділу та більша частина вже є і в електронному каталозі. Краєзнавча картотека бібліотеки відображає як книги, так і окремі статті з книг, публікації в пресі, присвячені краю. Збагачення фонду здійснювалося протягом всього його існування. В результаті був складений унікальний фонд документів та рукописних книг, який на сьогоднішній день нараховує 8757 універсальних друкованих видань та 72 рукописи.

«Згадайте предків своїх, щоб історія перед вами не згасла», як справедливо відзначала О. Кобилянська, – видатна письменниця зі світовим іменем та наша краянка.

Список використаної літератури

1. Новинки // Буковина : часопис для руских родин. – 1896. – Рочник XII. – 24 груд. (8 січ.).
2. Повість минулих літ : літопис / переказ В. С. Близнець ; худож. Г. Якутович. – Київ : Веселка, 1989. – 224 с.
3. *Alth T. von.* Klimatologie von Czernowitz : ein Beitrag zur Heimatskunde / Titus von Alth. – Czernowitz : Eckhardt, 1875. – 52 p.
4. *Schwab E.* Dr. Adolf Ficker : Nachruf gehalten im Vereine «Mittelschule» / Erasmus Schwab. – Wien : Alfred Hölder, 1880. – 31 p.
5. *Păunel Eugen I.* Biblioteca Universității din Cernăuți / Eugen I. Păunel // Boabe de Grâu. – 1933. – An. 4, № 4 (Apr.). – P. 225–239.

Надійшла 03.07.2017 р.

М. Б. Зушман,

кандидат філологічних наук,

директор Научной библиотеки

Черновицького національного університету імені Ю. Федьковича,

ул. Леси Українки, 23, г. Черновці, 58008, Україна,

тел.: (037) 258 47 60

e-mail: m.zushman@chnu.edu.ua

КОЛЛЕКЦИЯ «БУКОВИНЕНЗИЯ» КАК ОДНА ИЗ ЖЕМЧУЖИН НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ЧЕРНОВИЦКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ ЮРИЯ ФЕДЬКОВИЧА

В статье рассматривается краеведческая составляющая научной библиотеки Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича, а именно коллекция «Буковинензия», имеющий общегосударственное значение. Краеведение является одним из ведущих направлений поисковой и информационной деятельности Научной библиотеки Черновицкого университета. «Буковинензия» – это документы, касающиеся университета, рукописи, труды выдающихся ученых, которые были связаны с Буковиной и Черновцами, краеведческие календаре, подшивки газет на разных языках: немецком, румынском, польском, а также подшивки «Буковины» – первой украиноязычной газеты в Черновцах.

Ключевые слова: Буковинензия, коллекция, отдел, редкая книга, рукописи, периодика.

M. B. Zushman,

Candidate of Philological Sciences,

Director of the Library

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,

23, Lesya Ukrainka St., Chernivtsi, 58008. Ukraine,

tel.: (037) 258 47 60

e-mail: m.zushman@chnu.edu.ua

**KOLLEKTION «BUKOVINENZIA» AS ONE OF THE PEARLS
OF THE SCIENTIFIC LIBRARY OF YURIY FEDKOVYCH
CHERNIVTSI NATIONAL UNIVERSITY**

The article describes the ethnographic component of the scientific library of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, namely the collection of national significance – «Bukovinensia». Studies of local lore are one of the leading areas of search and information activity of the Scientific Library of Chernivtsi University. «Bukovinensia» is a package of documents related to the University, manuscripts, works of distinguished scholars who were associated with Bukovina and Chernivtsi, local lore calendars, bindings of newspapers in different languages: German, Romanian, and Polish, as also the bindings of «Bukovina» – the first Ukrainian-language newspaper in Chernivtsi.

Key words: Bukovinensia, collection, department, rare book, manuscripts, periodicals.

References

- [1] Novynky [Novelty]. *Bukovyna [Bukovina]*. 1896, 24 hrudnia (8 sichnia).
- [2] *Povist mynulykh lit [The Tale of Past Years]*. Kyiv, 1989, 224 p.
- [3] Alth T. von. *Klimatologie von Czernowitz: ein Beitrag zur Heimatskunde*. Czernowitz, 1875, 52 p.
- [4] Schwab E. *Dr. Adolf Ficker: Nachruf gehalten im Vereine «Mittelschule»*. Wien, 1880, 31 p.
- [5] Păunel Eugen I. *Biblioteca Universității din Cernăuți. Boabe de Grâu*. 1933, an. 4, no. 4, pp. 225–239.